

Izabella Kust

**SPRAWOZDANIE
Z OGÓLNOPOLSKIEJ KONFERENCJI NAUKOWEJ
„TRANSGRESJA JAKO ZJAWISKO W KULTURZE
– SZANSA CZY ZAGROŻENIA?”**

Ogólnopolska konferencja „*Transgresja jako zjawisko w kulturze – szansa czy zagrożenie?*” odbyła się w dniu 18 listopada 2016 r. w Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie. Konferencja została objęta patronatem Towarzystwa Pedagogiki Filozoficznej im. B. F. Trentowskiego. Jej organizatorem był Instytut Pedagogiki, którego dyrektorem jest dr hab. prof. APS Franciszek Szlosek. Mottem konferencji była myśl Michela Foucaulta:

Transgresja jest gestem dotyczącym granicy: tu, w cienkiej linii objawia się błyskawica jej przejścia (...) Grą transgresji... zdaje się rządzić ... upór: transgresja przekracza i nie przestaje ustawicznie przekraczać linii (...) aż po horyzont nieprzekraczalnego (...) Afirmuje ona ograniczony byt, afirmuje bezgraniczność (...) żadna granica nie może jej utrzymać”¹.

Celem konferencji było dokonanie analizy problemów i wyzwań stojących przed wychowaniem w kontekście przygotowywania młodego człowieka do życia dorosłego. Założeniem konferencji było dokonanie tej analizy w kontekście aktywności jednostki o charakterze transgresyjnym. Według J. Kozielskiego „(...) celem działań transgresyjnych (transgresji) jest wychodzenie poza to czym jednostka jest i co posiada. Intencją ich jest zatem przekraczanie dotychczasowych granic podmiotu. Podejmując je człowiek stara się zdobyć lub stworzyć nowe wartości: pozytywne lub negatywne. Dąży więc do opanowania przyrody, wprowadza innowacje techniczne i podejmuje próby samorozwoju”².

Organizatorzy konferencji osadzili zjawisko *transgresji* w kontekście jej szans i zagrożeń w kulturze, która ściśle związana jest z kreatywnymi działaniami jednostki. A. Giddens określa kreatywność jako „(...) zdolność do działania i myślenia w sposób nowy w stosunku od uprzednio ustanowionych wzorów, jest ściśle związana z podstawowym zaufaniem. Samo zaufanie zawiera już w sobie pewien naturalny element kreatywności, gdyż warunkuje oddanie się, czyli „krok w nieznaną”, zgodę na ryzyko, która jest równoznaczna z gotowością na przyjęcie nowych doświadczeń”³.

Organizatorzy zaproponowali debatę na podjęty na konferencji temat w następujących obszarach:

1. Problematyka transgresyjna w horyzoncie myśli humanistycznej. Perspektywy ujęć.

¹ M. Foucault, *Przedmowa do transgresji*, tłum. T. Komendant, [w:] M. Janion, S. Rosiek, *Osoby*. Transgresje 3, Wydawnictwo Morskie, Gdańsk 1984, s. 305, 307.

² J. Kozielski, *Koncepcja transgresyjna człowieka. Analiza psychologiczna*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1987, s. 44.

³ A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Tłum. A. Szulżycka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 64-65.

2. Przekraczanie granic na arenie sporów światopoglądowych i walk politycznych.
3. Społeczeństwo jako obszar procesów i działań transgresyjnych.
4. Nadnormalność i jej konteksty kulturowe. Refleksje nad naturą fenomenu.
5. Awangarda jako uobecnienie tendencji transgresyjnych w rozwoju kultury. Oblicza awangardy.
6. Człowiek w aktach przekraczania granic własnych możliwości. Transgresje w wymiarze indywidualnych doświadczeń wpisanych w bieg ludzkiego życia.
7. *Non omnis moriar* czyli *nie wszystkie umrę...* Poza granicę czasu, śmierci i przemijania. Transgresja temporalna.
8. Językiem twórców... Fenomen przekraczania granic w formach wypowiedzi artystycznej.
9. Człowiek – sprawca transgresyjny na szlaku ekstremalnych dróg kreacji i/lub negacji rzeczywistości. Jasne i mroczne strony ludzkiej natury...
10. Transgresja jako zjawisko w kulturze – szansa czy zagrożenie? Konstatacje pedagogiczne.
11. Badania osadzone w kręgu problematyki ludzkiej transgresyjności.
12. Wychowanie do transgresji. Transgresja jako motyw i/lub ideał wychowawczy. Czy klasa może być "Stowarzyszeniem Umarłych Poetów"?
13. Edukacja transgresyjna. Założenia, cele, drogi ich realizacji...

Debata w ramach konferencji odbywała się w sesjach plenarnych i problemowych. Otwarcia konferencji dokonał J.M. Rektora APS, Prof. dr hab. Stefan Kwiatkowski, który po powitaniu zebranych – przekazał prowadzenie sesji plenarnej dr hab., Prof. APS Bogusławowi Milerkiemu i dr hab., Prof. APS Franciszkowi Szloskowi. W ramach sesji wygłosili referaty: 1) dr hab., Prof. APS Andrzej Ciążela, *Transgresja – pole konfrontacji antyhumanizmu z humanizmem*; 2) prof. dr hab. Ewa Przybylska, *Męki Tantala w społeczeństwach wiedzy. O „wielorakim subiektywnym cierpieniu i obiektywnej ekskluzji” współczesnych osób niepiśmiennych w kulturze Zachodu*; 3) dr hab. Prof. SGGW Krystyna Najder-Stefaniak, *Transgresja i wartości*; 4) dr hab., Prof. APS Jarosław Michalski, *„O kapitanie mój, kapitanie!” Lekcja krytycznego myślenia w stylu Johna Keatinga*; 5) dr hab. Prof. UJK Irena Pufal-Struzik, *Gotowość do aktywności wykraczającej poza schematy: transgresja i prężność u studentów*; 6) dr Katarzyna Chmielewska, *(O)presja transgresji? Nowe perspektywy badania grafizmu w pismoznawstwie i psychografologii*; 7) dr Ewa Lewandowska-Tarasiuk, *Diabelskie i anielskie transgresje SŁOWA...* Wygłoszone referaty zaprezentowały w sposób wielowymiarowy zjawisko transgresji, która została przedstawiona m. in. na gruncie aktywności studentów, wartości, ewolucji znaczenia słów.

II części obrad plenarnych przewodniczyli dr hab., Prof. APS Andrzej Ciążela i dr Dorothea Jankowska. W trakcie ich trwania referaty wygłosili: 1) dr hab., Prof. UŚ Danuta Raś, *Ludzie poza granicami społecznymi i trudna szansa na zmianę. Uwagi na temat transgresji*; 2) prof. dr hab. Marek Sokołowski, *Samozatrącenie czy transgresja? Wizerunki alkoholików w polskich filmach fabularnych*; 3) dr hab., Prof. DSW Alicja Czerkawska *Transgresyjny wymiar doświadczeń ujawnianych przez osoby dorosłe w sytuacji poradniczej*; 4) dr hab., Prof. ChAT Mariusz Jędrzejko, *Nowe narkotyki jako przekraczanie granic – między tym co niezabronione a tym co szkodliwe*; 5) dr Wojciech Swędzioł, *O przeżywaniu przygody – transgresja*

w pedagogice przeżyć; 6) mgr Monika Mostowska, *Pallotyńska Fundacja Misyjna Salvatti.pl. Działalność Misjonarzy w Afryce dzisiaj – bodziec do przekraczania własnej kultury czy inspiracja do wierności własnej tradycji kulturowej?* W ramach tej części sesji plenarnej uczestnicy konferencji wysłuchali wystąpień, w których prelegenci prezentowali zjawisko transgresji w kontekście człowieka, jego różnorodnych ról, jakie pełni, a także sytuacji, w których funkcjonuje. Zatem transgresja odnosi się zarówno do Misjonarza, jak i do osoby obciążonej chorobami, niepełnosprawnością, a także osób dotkniętych problemem alkoholowych, czy też narkomanią. Podsumowania obu paneli dokonali dr hab., Prof. APS Franciszek Szlosek i dr hab., Prof. APS Andrzej Ciążela.

Następnie prezentacje zaplanowane w ramach konferencji zostały wygłoszone w ramach pięciu następujących sekcji problemowych:

Sekcja I: *Transgresje w obszarach dyskursów, sferach i systemach znaczeń...* (moderatorzy: dr hab., Prof. APS Andrzej Ciążela, dr Sylwia Jaronowska).

Sekcja II: *Transgresyjne wymiary zależności między „kształtem życia” a „duchem czasu”* (moderatorzy: dr Marlena Grzelak-Klus, dr Agnieszka Zamarian).

Sekcja III: *Transgresje... za naporem woli ku decyzji o zmianie* (moderatorzy: dr Kornelia Czerwińska, dr Michał Kwiatkowski).

Sekcja IV: *Transgresja jako motyw kreowanych sytuacji edukacyjnych i refleksji nad wychowaniem* (moderatorzy: dr Elżbieta Strutyńska, dr Błażej Przybylski).

Sekcja IV: *Transgresja jako motyw kreowanych sytuacji edukacyjnych i refleksji nad wychowaniem* (moderatorzy: dr Elżbieta Strutyńska, dr Błażej Przybylski).

W ramach Sekcji I: *Transgresje w obszarach dyskursów, sferach i systemach znaczeń...* referaty wygłosili: 1) dr hab. Andrzej Korczak, *Przekraczanie granic w mitach heroicznym;* 2) dr hab. Mirosław J. Śmiałek, *Transgresja własnych możliwości i kreatywności – szansa czy zagrożenie?* 3) dr Iwona Stachowska, *Transgresja a ograniczenie – zderzenie dyskursów;* 4) dr Mateusz Penczek, *Zjawisko przekraczania siebie z perspektywy wybranych współczesnych filozoficznych koncepcji autonomii jednostki;* 5) dr Sylwia Jaronowska, *Chrónos i Thanatos jako przekraczalne granice transgresji. Poza limesem życia;* 6) mgr Monika Chmielecka, *Transgresja w dialogu – krytyczny dyskurs jako społeczny czynnik inicjujący przekraczanie indywidualnych granic;* 7) mgr Dagmara Ratajczak-Parzyńska, *Homo transgressivus – homo symbolicus. Transgresja jako akt symboliczny;* 8) mgr Lucyna Majewska, *Czy ambicja jest cnotą?* W omawianym panelu prelegenci podjęli próbę ukazania transgresji na gruncie różnorodnych obszarów problemowych. Ukazali transgresję w obszarze jej nieograniczonych możliwości, ale także niebezpieczeństw, jej kreatywnego aspektu, a także roli w dialogu.

W ramach Sekcji II: *Transgresyjne wymiary zależności między „kształtem życia” a „duchem czasu”* wygłosili referaty: 1) dr Katarzyna Chmielewska, *Wzory rękopiśmienne jako odzwierciedlenie aktywności transgresyjnej. Studia przypadków;* 2) dr Adam Buczkowski, *Seksualność w czasach gwałtownej transgresji – szanse i zagrożenia;* 3) dr Adrian Kurebart, *Transgresja społeczna, jako podstawa ojcostwa zaangażowanego;* 4) dr Aleksandra Lukasek, *„Człowiek człowiekowi wilkiem” – handel mężczyznami jako mroczna strona ludzkiej natury;* 5) dr Karolina Szcześniak, *Droga do kresu... Transgresja jako motyw i cel podróży w relacjach reporterskich;* 6) dr Arleta Chojniak *Transgresje emocjonalne – perspektywa kulturoznawcza;* 7) dr Agnieszka Zamarian, *Mechanizmy socjalizacji i inkulturacji tanatologicznej – znaczenie*

transgresyjne; 8) dr Mariusz Gwozda, *Transgresyjny wymiar praktyk sportowych*; 9) dr Iwona Błaszczak, *Kultura ludowa jako czynnik pobudzania aspiracji poznawczych i potrzeb transgresyjnych wychowanków uniwersytetów ludowych*; 10) dr Olga Zamecka-Zalas, *Rola polskich struktur instytucjonalno-organizacyjnych w podtrzymywaniu i rozwijaniu świadomości narodowej społeczeństwa polskiego na uchodźstwie*. W Sekcji II skupiono się na transgresji w ujęciu człowieka i jego życia. Prelegenci analizowali życie jednostki jako wartości, która często zdezerowana jest współcześnie z meandrami otaczającego świata.

W ramach Sekcji III. *Transgresje... za naporem woli ku decyzji o zmianie* wygłosili referaty: 1) dr hab. Prof. UJK Andrzej Kominek, *Granice komunikacji i ich (nie)przekraczanie (doświadczenie osób z autyzmem)*; 2) dr Anna Gutowska, *Transgresyjne oblicze osoby z niepełnosprawnością intelektualną w wymiarze indywidualnych doświadczeń*; 3) dr Iwona Konieczna, *Transgresje w wymiarze indywidualnych doświadczeń dorosłej osoby z chorobą przewlekłą – analiza narracji*; 4) dr Gabriela Kowalska i dr Barbara Grzyb, *Śmierć i przemijanie w chorobie terminalnej – transgresja temporalna*; 5) dr Jolanta Wiśniewska, *Starość jako wyzwanie*; 6) dr Kornelia Czerwińska, *Transgresyjny wymiar nagłej utraty wzroku w dorosłości*; 7) mgr Barbara Kowalczyk, *Człowiek transgresyjny – klient doradcy zawodowego*; 8) dr Anna Prokopiak, *Dom Pomocy Społecznej jako obszar procesów i działań transgresyjnych. Przykład badań w działaniu*; 9) dr Dariusz Sarzała, *Transgresja a resocjalizacja w instytucji penitencjarnej*; 10) dr Bogumiła Kosek-Nita, *Problem autoagresji wśród młodzieży w aspekcie pomocy osobom samo okaleczającym się*. W Sekcji III zaprezentowano *transgresję* jako decyzję o zmianie. Poruszono m. in. takie problemy jak zjawisko autodestrukcji wśród młodzieży, pracy doradcy zawodowego z jednostką poszukującą pracy, resocjalizacji więźniów przybywających w więzieniach. Jednocześnie przedstawiono *transgresję* jako proces niezależny od człowieka tj. w kontekście nagłej nieodwracalnej choroby, następującej starości, nieuchronnej śmierci.

W ramach Sekcji IV: *Transgresja jako motyw kreowanych sytuacji edukacyjnych i refleksji nad wychowaniem* referaty wygłosili: 1) dr Kamila Lasocińska, *Transgresje jako aspekt wzbogacania aktywności twórczej i uczenia się w oparciu o doświadczenia biograficzne*; 2) dr Zofia Okraj, *Twórcze dyskusje jako przykład kształcenia transgresyjnego w dydaktyce akademickiej*; 3) dr Jacek Zbigniew Górnikiewicz, *Transgresyjność podmiotów edukacji – życzenia i realia*; 4) dr Marek Siwicki, *Trawersowanie Herkulesa. Umiar pedagoga a eskapistyczne fantazje aktywności fizycznej?*; 5) dr Joanna Michalak-Dawidziuk, *Nauczyciel – zawód transgresyjny*; 6) dr Marta Buk-Cegiełka, *Miejsce i funkcja transgresji w kształtowaniu sytuacji wychowawczych w edukacji wczesnoszkolnej*; 7) dr Stanisław Włoch, *Pedagogika transgresyjna w rozwoju i wychowaniu w okresie wczesnego dzieciństwa*; 8) dr Izabella Kust, *Postawa transgresyjna jako konieczność współczesnego rynku pracy*. W Sekcji IV przedstawiono *transgresję* jako element motywacyjny człowieka do zmiany zarówno na gruncie własnego życia, życia społecznego, zawodowego i edukacyjnego. Wskazano na rolę *transgresji* w procesie rozwoju kreatywności i innowacyjności jednostki.

W ramach Sekcji V: *Transgresja jako motyw kreowanych sytuacji edukacyjnych i refleksji nad wychowaniem* wygłosili referaty: 1) dr hab., Prof. APS Danuta Uryga, *Tancerz uprowadzony. Teatr tańca butō Hijikaty Tatsumiego*; 2) dr Sylwia Galanciak, *Wysoka zdrada – Jerzy Grotowski i jego uczniowie*; 3) dr Edyta Nieduziak, *Aktor niepełnosprawny – transgresja w teatrze*; 4) dr Anna Steliga, *Mocowanie się ze schizofrenią – twórczość chorych psychicznie*

przekraczająca *sacrum i profanum*; 5) dr Magdalena Ostolska, mgr Katarzyna Kasperkiewicz-Morlewska, mgr Małgorzata Jakubczak, *Transgresja w sztuce – sztuka transgresji: Jerzy Gro-towski, Anna Kamińska, Maria Łopatkowa?*; 6) mgr Jagna Rybaczek, *O przekraczaniu tematów tabu we współczesnej literaturze dla dzieci*; 7) dr Łukasz Zaorski-Sikora, *Artysta w poszukiwaniu granic. Perspektywa instytucjonalna*. Uczestnicy Sekcji V skupili swą uwagę na transgresji na gruncie sztuki. Prelegenci przedstawiali wyzwalającą rolę transgresji w dziedzinach artystycznych takich jak muzyka, taniec, malarstwo. Jednocześnie wskazywano na znaczącą rolę aktywności artystycznej zarówno osób w różnym wieku (w okresie dzieciństwa, dorosłości, jak i starości), jak i różnym stanie zdrowia (osoby zdrowe, niepełnosprawne, obciążone chorobami).

Następnie odbyły się certyfikowane warsztaty metodyczne: 1) *Narkotyki i dopalacze. Zjawisko – tendencje – zagrożenia – profilaktyka*; 2) *Rozpoznawanie reakcji. Podstawy pomocy przedmedycznej dla ofiar*.

Konferencja umożliwiła wieloaspektowe zaprezentowanie aktywności człowieka o charakterze transgresyjnym zarówno w aspekcie pozytywnym, jak i negatywnym. „Transgresje destruktywne, uruchamiane często przez pragnienie bogactwa, sławy i władzy, stanowią realne zagrożenie dla jednostek i zbiorowości. Siła człowieka – umiejętność przekraczania granic swoich osiągnięć – może obrócić się przeciwko niemu. Problem polega na tym, że nie bardzo wiadomo, które twory są najgroźniejsze; nie wiadomo z której strony wyleci zatruta strzała”⁴.

Jednocześnie tocząca się w trakcie konferencji debata potwierdziła znaczenie kultury w aktywności człowieka, w tym w podejmowanych decyzjach i wyborach. „Dziedzictwo kulturowe, które człowiek przyswoił w czasie życia, w decydującym stopniu – z pewnymi wyjątkami – wpływa na kształtowanie się jego osobowości, zachowanie się społeczne i życie duchowe. To od środowiska kulturowego zależą przyjazne lub wrogie stosunki z sąsiadami, sposób robienia kariery lub reguły walki o władzę.

Z rozważań tych wynika, że im bardziej złożone, zmienne i niedookreślone są działania człowieka, tym większą rolę w ich przebiegu odgrywają zmienne kulturowe i tym mniejszą – zmienne genetyczne”⁵. Udział przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, w tym pedagogów, psychologów i socjologów znacząco wzbogacił debatę.

Bibliografia

- Foucault M., *Przedmowa do transgresji*, tłum. T. Komendant, [w:] M. Janion, S. Rosiek, *Osoby*. Transgresje 3, Wydawnictwo Morskie, Gdańsk 1984.
- Giddens A., *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Tłum. A. Szulżycka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Kozielecki J., *Człowiek wielowymiarowy*, Wydawnictwo „Żak”, Warszawa 1996.
- Kozielecki J., *Koncepcja transgresyjna człowieka. Analiza psychologiczna*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1987.
- Kozielecki J., *Transgresja i kultura*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1997.

⁴ J. Kozielecki, *Człowiek wielowymiarowy*, Wydawnictwo „Żak” Warszawa 1996, s. 14.

⁵ J. Kozielecki, *Transgresja i kultura*, Wydawnictwo Akademickie „Żak” Warszawa 1997, s. 19.